

SZÁRNYAD CSAPKODÁSA HALLIK

GOBBY FEHÉR GYULA

1933. április harmincadikán Szenteleky Kornél ósziváci orvos szekéret fogadott, látni akarta a Dunát. Mikor a sváb szekeres hajnalban bekopogtatott az orvos ajtaján, Szentelekyt olyan hosszan tartó köhögés fogta el, hogy Johann fejét csóválva visszaült a bakra, sodort magának még egy füstölnivalót, azt is elszívta, mire utasa kikecmergett a ház melegéből.

A szekérderékba rakott szalmára terített subára ült az orvos, fázósan kapta magára a suba végeit. Nem túl sűrű köd borította a tájat, de az egész világ hidegnek és kegyetlennek tűnt. Johann csettintett a lovaknak, és azok rántottak egyet a szekéren. Az egyenletes poroszkálás monoton zajokat csapott, a fogat nyikorgását az ébredő madarak csivitelése kísérte.

Hova vezet e holdas út? Ez a sor járt Szenteleky fejében. Visszafojtotta az újra és újra rátörő köhögést, és makacsul ismételte a verssort, mintha imádkozott volna. *Hova vezet e holdas út?* Nevetni lett volna kedve, olyan ellentét volt a verssor és a valóság között. Viszont nevetni nem mert, tudta, hogy nevetése gyorsan átfordulna köhögésbe, ezért csak vicсорított a köd által szűrített éjszakába. Akkor se feledhette az agyába rögződött kérdést, ha szorosra hunyta a szemét. *Hova vezet e holdas út?*

Aztán arra ébredt, hogy a zombori sárga kockákon zörömböl a szekér. A lovak patkója éles csattogással szikrázott a keramitlapokon, Johann kíváncsian forgott a bakon, kereste a Duna felé vezető apatini utat. A

nagyszálló előtt megálltak, a sarkon vaskereskedés volt, Johann még az alku előtt kikötötte, hogy megveszi a szükséges szerszámokat, ha már Zomboron keresztül kell haladniuk. Két kapát, egy új fejszefejét és egy ekevasat hozott a boltból. Szerzeményeit a szalma alá helyezte, hogy ne zörögjenek, aztán szó nélkül visszamászott az ülésre.

Szenteleky hunyorgott a szikrázó napfényben. Nem a szemébe világított a nap, a háta mögül árasztotta a fényt, mégis hunyorgott, mert minden olyan élesen kirajzolódott a szeme előtt, olyan határozott körvonalakat kapott, olyan színessé változott, hogy alig tudta elviselni. Hanyatt dőlt, akkor meg a fölötte elúszó fák lombjait látta.

Közönséges lógesztenye. Mondta.

Johann hátranézett, nem volt biztos benne, hozzája szólta-e az orvos. A gesztenyefák még nem virítottak, leveleiket sárga gyapot fedte. Másodrendű fa. Mondta Szenteleky.

Gyerekkorában erdész akart lenni. A Fekete Lajos és Mágócsy-Dietz Sándor által írt Növénytant legalább ötször elolvasta. Az erdészeti tanulmányok később is érdekelték, most azon tűnődött, akkor is errefelé hajtotta volna-e a sorsa, ha nem orvosira iratkozik végül.

A kocsi hirtelen megállt.

Johann hátrafordult.

Felvehetek egy utast? Kérdezte.

Parasztember kéredezkedett a kocsira. Kalapját tisztességből leemelte, még akkor is forgatta a kezében, mikor Johann mellé telepedett.

Szerencsém van. Állapította meg. Elég fárasztó gyalog végigjárni az utat a várostól a tanyáig.

Kíváncsi barna szeme gyorsan felmérte a helyzetet. Miután megbámulta az orvost, ő is előre fordult, akárcsak Johann.

Szenteleky bal kezére támaszkodva fölült a saroglyában. *Förtelmes köhögési roham rázza meg. Mintha minden szétszakadna a belsejében, mintha valaki valami gumiballont fújna a mellkasában, s a tüdők mindjobban összeszorulnának. Majd az az érzése támad, ha valami nagyot, vastagot kiköphetne, úgy minden könnyebb lenne. De hiába. A hosszú, zakatolás köhögés teljesen eredménytelen. Még kevesebb levegőt kap, mint azelőtt.*

A paraszt hátrafordult. Gyanakodva bámult az orvosra.

Beteg az úr? Kérdezte.

Johann oldalba bökte.

Az úr orvos. Mondta. Kirándulni megyünk. Látni szeretné a Dunát. A paraszt bólint.

Most nagy a Duna. Mondta. A tavaszi hóolvadás meg a tavaszi esők földuzzasztják a folyót. Ilyenkor látni, milyen ereje van. Mindent elhord, amit a parton felejtettek.

Szenteleky a zöldellő tavaszi vetést bámulta. Eszébe jutott, hogy mit írt néhány éve Csuka Zoltánnak, a költőbarátnak, akit harcostársnak tekintett az új irodalomért vívott harcában. *Ugart kell törnünk, makacs, gazos ugart...* A költők természetből vett hasonlatai nem mindig pontosak. *Csontos, kemény, közönyös kérges...* Közben sem Szivác környékén, sem a Duna mentén nem látott egyetlen gondozatlan parcellát sem. Az itteni parasztok inkább nem esznek, de bevetnek minden használható földdarabot, inkább nem alszanak, de megmunkálnak minden talpalatnyi földet. *Ugart kell törnünk feszülő inakkal...* Talán találhatott volna megfelelőbb hasonlatot is. Akkor olyan magától értetődő jónak tűnt neki az ugarról szóló példázat. Kifejezte azt a véleményét, hogy olyan területet kell meghódítani az irodalom számára, amely még nincs meghódítva. *Nem járt itt ekével soha senki fia...* Arra gondolt, nem csupán irodalomról volt szó. A szellemről, az emberek magatartásáról, a tudáshoz és a művészethez való viszonyról is. *Nekünk kell először feltörni az ugart...* Visszafojtotta köhögését, s mikor az előtte hintázó parasztember megfordult, úgy tett, mint aki csuklik. *Azt is tudjuk, mi aratni nem fogunk...* Ez a gondolata sem tetszett utólag. Hiszen könyveket jelentettek meg mindketten. Mások könyvei is megjelentek. Az pedig valamiféle termés. Kéve. *Kalangya.* Keserűen mosolygott a hasonlatain. Igazi paraszti hasonlatok. *Mert ugart kell törnünk, szegényes ekével, üres tarisznyával, átokkal és hittel, holnapok vágyával...* Ezek a sorok Adyra emlékeztették. Ady szavai voltak. De ha azok voltak is, kifejezték, amire gondolt. Amit Csuka is meg a többiek is rögtön megértettek. *Kínnal, kedvvel, gúnnyal, gonosz szelek ellen...* Felnyögött. Ha dadogó szóval is, valamiképpen kifejezte, miféle munkát akar végezni, elmondta, hogy miféle irányban kell tevékenykedni. Biztatta a társakat, s egyben újabb jelentkezőket keresett. Olyanokat, akik értették a célt. Olyanokat, akik hajlandók voltak mellé állni. Olyanokat, akik maguk is tenni akartak valamit. Ha nem is lehetett teljesen elégedett

az eredménnyel, volt eredménye e felhívásnak. Nem volt még meg a kellő távlat ahhoz, hogy felmérhesse, milyen lesz a jövője a kezdeményezésnek, mennyire fejlődőképes, ami megszületett, de fölismerte, másképp nem cselekedhetett. Rászánta akkor magát, hogy tegyen valamit a versben ugarnak nevezett világ ellen, s kénytelen volt megtenni a következő lépést, valamiféle belső szükséglet hajtotta. Erdész is lehetett volna, de nem lett. Párizsban maradhatott volna, de nem maradt. Sziváci orvos lett belőle, meg a helyi irodalom szervezője. *De ugart kell törnünk, és mi ugart törünk.*

A szekér megállt, az utas lekászálódott Johann mellől. Hátralépett, és kezet szorított az orvossal.

Hársfateát igyon a doktor úr, majd meglátja, az segít. Kurjantotta jóakarattal. Nem tudom, mennyire bízik a nép tudásában, de anyám mindig arra biztatott, hogy tormát szagoljak, az a legjobb szer a meghűlés ellen.

Köszönöm. Mondta Szenteleky. Majd megpróbálom.

A paraszt bólogatott.

Jobbulást kívánok. Mondta. Innen már látszik a part, nemsokára célba érnek.

A Duna menti erdő csíkja sötétlett előttük. Johann megrántotta a gyeplőt, s a lovak trappolni kezdtek. Az orvos szólni akart, hogy nagyon rázza a zötykölődés, aztán összeszorította a fogát, alig várta, hogy a fák hűvösébe érjenek.

Milyen jó lenne elindulni, vándorolni valahova.

Szeretett utazni, de egyre kevésbé viselte el az utazás gyötrelmeit. Ezt a mai kirándulást úgy tekintette, mint egy kicsikart vagy kikövetelt ajándékot. Egy félnap a vízparton, néhány perc a jellegzetes közép-európai erdő fái alatt. Elhatározta, hogy keres magának egy jókora tölgyfát, leteríti alá a subát, ott piheni ki a fáradalmaikat.

Elindulni, vándorolni, megpihenni, megérkezni...

Gyermekkorában sokáig tanulta, milyen a pikkelyes tölgy, melyik a kocsányos, melyik a kocsánytalan és melyik a molyhos tölgy. Büszke volt rá, hogy megkülönböztette a magyar tölgyet a többitől, s fölismerte a fehér, valamint a vörös tölgyet, aztán kóborlásai során sok másfajta tölgyet is látott a Mecsekben. Azzal kápráztatta el az osztálytársait, hogy pontosan megmutatta nekik, merre találnak zsindeles tölgyeket, merre

csertőtölgyeket. Mivel a fajták egymás között is keverednek, a biológia-tanár úgy ítélte meg, hogy elég nagy teljesítmény leírni a paratölgy vagy a prinosz tölgy Pécs környéki változatait. Ha erdészetre iratkozik, ma is a fákkal kellene törődnie, nem az emberekkel, de ezen kár siránkozni, ez a dolog már régen eldőlt. Ma elég, ha jól érzi magát valamelyik lombos fa alatt.

Megpihenni, megérkezni, és lehajtani fejemet egy kőre.

A lovak kínlódva húztak egy gát melletti mocsaras lapályban. Johann pattintott az ostorával, de már látszott a folyó, s egy perc múlva ott álltak a homokos parton. Senteleky hagyta, hogy Johann segítsen neki a leszállásban. Lábai kissé meggémberedtek. A kocsis visszahajtott a fák alá, ő meg lassan, botladozva indult el a Duna felé.

A víz él, liheg, zuhog, sikolt, zsuborog. Éjjelek múlnak, tavaszok múlnak, évek múlnak, századok múlnak, és a víz sohasem fárad el.

Egy csónak hívogat, mint lustán heverő hetéra. Beugrom, és leülök az orrára, hogy közelebb jussak az örökkön élő vízhez. Belenézek a hideg, setét smaragdba. Vastag, haragos gyűrűk szaladnak tova a csónak körül, majd lassan megbékülnek, elsimulnak, mint redők a haragos homokon. Nem merek moccanni, nehogy megtörjem a sima arcú tükröt. A víz zúgása egyre közelebb jön, mindent betölt, akárcsak bűgő orgona a dómban.

Johann szalonnázott a kocsiderékban, hiába hívta utasát, Senteleky lehunytt szemmel üldögélt a csónakban.

Hagyta, hogy az arcát simogassa a nap. A taorminai napsugarakra emlékezett. Meg az ottani tűzpiros és sötétlila virágokra. A kert pálmáira, amelyek annyira mások voltak a Duna menti fákhöz képest. Sorra vette emlékei közt a mimóza-, a szentjános-, a narancs-, a citrom- és az olajfákat, amelyek szinte lebegtek az olasz nap fényében. Ott mindig úgy érezte, hogy úszik a sugarak hömpölygő, duzzadó árjában. Most is röpült ebben a dallamos, telt színű fényözönben. Mintha még szárnyának egyenletes csapkodását is hallotta volna. Olyannak érezte magát, mint egy kócsagos napmadár, amely méltóságteljesen kereng a légörvények felett, csak a levegő és a fény tartja, az irányítja, s ha kell, boldogan zuhan a lenti víz ölébe.

Enyhe lökés kényszerítette rá, hogy kinyissa a szemét.

Jó napot, doktor úr!

Túl hangos, túl vidám, túl közeli a hang.

Másik csónak súrolódott az övéhez. Kissé kopasz úr nevetett benne, és feléje tárta a kezét, mint aki meg akarja ölelni. Akkor sem csökkent vidámsága, mikor szemmel láthatóvá vált, hogy az orvos nem képes fölismerni.

Én vagyok, Vogel János, az apatini tanítómester. Így dedikálta nekem egyszer a könyvét a zombori Kaszinóban. Emlékszik már?

Szenteleky kezét rázott Vogelgel, s az némi hintázás árán átült az ő csónakjába.

Mindig elolvasom, amit a doktor úr ír. A Vajdasági Írást is mindig olvastam. Most meg a Kalangyát veszem.

Maga nem német? Kérdezte Szenteleky.

Német vagyok. Német. Mondta Vogel. Pontosabban német a származásom. Most éppen magyarul tanítok az iskolában. Igénylik a szülők. Tán én is igénylem. Ahogy az irodalmat is.

Az orvos jobban megnézte magának Vogelét. Az olvasóját. Aki veszi az annyi kínlódás árán megszületett folyóiratot. Tőle alig idősebb, haját korán elhullató, egészséges fogazatú úr volt, kockás kabátban, kordbársony nadrágban.

Mi jót keres a Dunán, Vogel úr? Kérdezte Szenteleky.

Halat kerestem, de csak kárászra találtam. Nevetett a tanító. Pecáztam itt a közeli füzesben. Már indultam volna haza, mikor megláttam magát, doktor úr. Mondom, megkérdem, ha már összefutottunk, mi újság a vajdasági irodalomban. A doktor úrnak tudnia kéne, igaz?

Szenteleky arra ügyelt, nehogy szentségelni kezdjen. Nem azért rázatta magát hajnal óta, hogy most a vajdasági irodalom állapotáról értekezzen, de az olvasó ritka madár, s a tanítók többségéről sem lehetett elmondani, hogy az itteni magyar irodalmat állították figyelmük központjába.

Van irodalom. Mondta lassan. Minden ellenkező értelmű híreszteléssel ellentétben, van itt irodalom.

Vogel nem mosolygott, komolyan hallgatta az orvost. Látszott a szemén, nagyon figyel. Látszott, hízeleg neki, hogy az ismert író egyenrangú félként tárgyalt vele.

A bácskai vagy bánáti humuszban nem teremnek cédrusfák vagy fenyőóriások. Mondta Szenteleky. Efelett kár siránkozni vagy gúnyolódni. Ne feledjük azonban, hogy az ákácok is lehetnek szépek, illatuk kedves,

méziük édes, sőt még árnyékot is adnak néha a tikkadt vándornak. Nekünk nincsenek nagy erdőségeink, éppen ezért becsüljük meg azt a kevés fát, ami nálunk megerem.

Vogel bólogatott, Szenteleky meg átkozta magát, hogy megint erdészeti példák jutottak eszébe. Hirtelen elhallgatott. Vogel vállá fölött a túlparti erdő csíkját nézte.

A doktor úrnak igaza van. Mondta az apatini tanító. Nemcsak szépen hangzik, amit mond. Én egyetértek a szavaival.

Szentelekynek hirtelen a petróleumlámpa jutott eszébe, az este milyen kínos volt olvasni mellette, mennyire fojtogatta a bűze. Pedig megint előveszi a kéziratokat, ha hazaérnek, hiszen kénytelen sietni a következő szám összeállításával, mert hosszú időt kért a nyomda, s ha ők időt kérnek, késik a folyóirat.

Nekem az tetszik, hogy a doktor úr nem hagyja magát. Mondta Vogel. Nekünk is szükségünk van saját művészetünkre, akárki akármit mond. Ezért járatom én a doktor úr újságját.

Szenteleky legszívesebben megölelte volna a kopasz tanítót. Viszont nemigen merészelt heves mozdulatokat tenni, egyrészt a rátörő krahácsolástól félt, másrészt csónakban nem tartotta ajánlatosnak ugrándozni.

Kultúránk legfontosabb életfeltétele a szeretet. Mondta egyenes derékkal ülve a kemény padon. Szeretettel, megértéssel kell fordulnunk minden tehetségünk felé, és hinnünk kell abban, hogy a zsenge palánta terebélyes fává lombosodik.

Gondolatban megszidta magát, amiért ismét a természetből vett példával élt. Ettől nem képes szabadulni. A vele szemben ülő tanítót azonban nem zavarta a példa eredete.

Igaza van. Mondta lelkesen. Én is így gondolom.

Mert ha nem hiszünk kultúránk jövőjében, ha nem becsüljük azt, ami a miénk, kultúránk elsenyved, elpusztul, mint az a növény, amelyet elzárunk a nap éltető fénye és melege elől.

Legszívesebben a szájára ütött volna, hogy újra és újra a növényekkel hozakodik elő. Biológiahasonlat nélkül is kifejtette volna ezt a gondolatot. Valószínűleg még pontosabban megfogalmazhatta volna.

Talán azért hozakodom elő a flórával, mert élő szervezetnek képelem el a kultúrát. Mondta mintegy magyarázatképpen.

A tanító helyeselt.

Én is úgy képzelem. Mondta. Azért is félttem tőle, hogy hagyják elszáradni, hagyják kiveszni az itteni irodalmat. Tudja, maga is írt már ehhez hasonló keserű nyilatkozatot, amikor megszűnt a Vajdasági Írás.

Szentelekynek eszébe jutott, milyen rossz napokat élt át, mikor kénytelen volt belátni, hogy se ereje, se pénze egyedül kiadni a lapot. Jólesett neki, hogy egy számára ismeretlen férfi akkor együttértett vele, ez most utólag vigasztalta, még akkor is, ha nem ismerte személyesen.

Rettentően örültem, mikor megjelentek a felhívások a Kalangya előfizetésére. Mondta Vogel. Akkor láttam, hogy nem hagyja magát a doktor úr, nem hagyja, hogy a por meg a közőny legyőzze.

Izgalomba jött, megmozdult. Mindenáron szerette volna megszorítani Vogel kezét. Akár megölelni férfiasan. Vagy csak megtámaszkodni a kockás kabát alatt bújó vállban. Megpróbált felállni, de gyorsan visszazökkent.

A melléből rossz hangú sípolás, recsegés, huhogás szakadt fel, mint nyekergő és sebesen hajtott vásári kintornából. A levegő folyton fogy, a tüdők, mintha teljesen összelapulnának, semmit sem tudnak tágulni, mindjárt megfullad, jaj, nem lesz... segítség!

Teljesen elkékül, mint a szilva, erei kidagadnak, szeme eszelősen mered az enyhe (párizsi) égre, izzadságyöngyök csillognak homlokán, arcán pedig fekete árnyékok gázolnak végig. Na most! Mindjárt vége lesz!

Az apatini tanító felállt az ingó csónakban, megragadta Szenteleky karját, arra kényszerítette, hogy maradjon nyugton, nehogy a vízbe essen. Az erdő aljáról Johann szaladva igyekezett, látta, hogy valami baj történt.

De ekkor megváltásszerűen meleg, sós folyadékkal telik meg a szája, mely halkan bugyog, rocsog, fröcsög ki a száján és az orrán... Mindig újabb és hatalmasabb vércsomókat kell kiköpnie... Könnyűnek és fáradtnak érzi magát... Még egyszer-kétszer kibuggyan a száján egy kis habos vér, azután béke van, az egész napi kínnak és hápogásnak vége... Lehunyja a szemét, boldog és bágyadt és máris úgy érzi, mintha aludna.

A két férfi a partra vonszolta Szentelekyt. Ott feküdt a homokon, magatehetetlenül. Kis idő múlva miattuk nyitotta fel a szemét, nehogy azt higgyék, nagy baj van. Ingje és kabátja véres volt, de ajka körül kesernyés mosoly játszott.

Jól van, doktor úr? Kérdezte Johann.

Jól. Mondta halkan.

Akkor vette észre, hogy véréből jutott az apatini tanító kockás kabátjára is.

Bocsánat, Vogel úr. Mondta. Akaratlanul szennyeztem be a ruháját. A tanító lekapta magáról a zakót.

Annyi baj legyen. Hangosabban beszélt a kelleténél, talán a jóindulatát akarta kimutatni, talán az izgalom hajtotta rá. Rögtön vízbe mártom, akkor mindjárt ki is mosódik. Nem lesz ennek semmi baja.

Johann elhozta a subát a kocsiról, Szenteleky arra hemperedett. Vogel kicsavarta a vizes kabátot, saját csónakjába hajította.

Mennem kell. Mondta. Pedig úgy szerettem volna maradni még egy kicsit. Szerettem volna, ha még beszélgetünk az irodalomról. Meg arról is, mit tehetnénk szellemi életünk érdekében. Tudja mit? Majd írok magának Szivácra.

Az jó lesz. Hagyta rá Szenteleky. Várom a levelét.

Vogel beszállt a csónakjába, elevezett. Mikor egy pillanatra visszafordult, megtörölte az arcát, úgy tűnt, bólintott. Johann visszabattyogott a lovaihoz, megigazította fejkön a zabostarisznyát. Szenteleky a lassan hömpölygő Dunát bámulta.

Újabb hasonlatok jártak a fejében.

Megnyalta száraz ajkát. Még mindig a vér sós ízét érezte. Óvatosan felkönyökölt.

Az irodalom lehet *Híd* is a jövő felé. Gondolta. Lehet *Symposion*, amelyen részt vesznek a társaság szíves tagjai. Lehet *Üzenet* az olvasónak.

Elégedetten mosolyodott el. Ha egyszer sor kerül rá, majd megírja ezeket a vajdasági magyar irodalomról. Minderre szüksége lehet az itteni szellemi életnek. Ha nem fog példázatot mondani a csemetéből fejlődő fákról, az egyre terebélyesedő erdőről, akkor is meg fogják érteni, mire céloz.

Szeretett volna felugrani, hogy azonnal feljegyezze a gondolatait a jegyzetfüzetébe, de nem mert hirtelen mozdulatot tenni.

Lehuntya a szemét, és hagyta, hogy a lágy dunai szellő magásra röptesse. Ott lebegett a folyó menti táj fölött, jól érezte magát, könnyű volt a teste, kellemes a röpülés. Úgy képzelte, így érezheti magát egy sirály az égben.